

INGLIZ VA O'ZBEK TILLARIDA "HEART" VA "YURAK" SOMATIZMLARINING PAREMIOLOGIK HAMDA LINGVOMADANIY TALQINI.

Zokirova Dilsora Zohiddin qizi

Qarshi davlat universiteti o'qituvchisi;

Tel: +998906398076

e-mail: dilsorazokirova@gmail.com

Til va madaniyat o'rtasidagi uzviy munosabat xalqning dunyoqarashi, tarixiy xotirasi hamda ijtimoiy tajribasida namoyon bo'ladi. Ushbu munosabatni o'rganishda xalq maqollari alohida ahamiyat kasb etadi. Chunki maqollar avlodlar davomida shakllangan hayotiy tajriba, axloqiy me'yorlar va ijtimoiy munosabatlarni ixcham, obrazli shaklda ifodalovchi paremiologik birliklardir. Ularni lingvistik jihatdan tahlil qilish tilning semantik imkoniyatlarini ochib berish bilan birga, xalqning madaniy qadriyatlarini ham anglashga yordam beradi.

Somatizmlar, ya'ni tana a'zolari nomlari ishtirokida shakllangan til birliklari, insonning jismoniy tajribasini ruhiy va mavhum tushunchalar bilan bog'lashda muhim vosita hisoblanadi. Ingliz tilidagi *heart* hamda o'zbek tilidagi *yurak* leksemalari bunga yaqqol misol bo'la oladi. Mazkur birliklar anatomik ma'nodan tashqari, jasorat, muhabbat, samimiyat, qo'rquv va ichki kechinmalarni ifodalash uchun ham qo'llanadi.

1. "Heart" va "yurak" somatizmlarining semantik tabiati

Ingliz tilidagi *heart* va o'zbek tilidagi *yurak* so'zlarining semantik imkoniyatlari ularning anatomik ma'nosidan ancha kengdir. Har ikki tilda *yurak* insonning hissiy holati, ruhiy kechinmalari va ma'naviy xususiyatlari bilan bog'liq ramziy obraz sifatida shakllangan. Bunday ma'no taraqqiyoti aniq

jismoniy tushunchaning mavhum ruhiy hodisalarni ifodalashga ko'chishi bilan izohlanadi.

Ingliz tilidagi *a brave heart* birikmasida yurak jasorat va qat'iyatni ifodalasa, *a broken heart* insonning muhabbat, ayriliq yoki ruhiy iztirob bilan bog'liq holatini anglatadi. *From the bottom of one's heart* iborasi esa samimiylik va chin dildan munosabat bildirish ma'nosida ishlatiladi. Ushbu misollar *heart* leksemasining insonning ichki dunyosini ifodalashda faol qatnashishini ko'rsatadi.

O'zbek tilida ham yurak bilan bog'liq birliklar ko'p ma'nolilik xususiyatiga ega. Masalan, "yuragi keng" iborasi bag'rikenglik va oliyjanoblikni, "yuragi dov bermadi" birikmasi jur'at yetishmasligi yoki qo'rquvni ifodalaydi. "Yurakdan gapirmoq" ifodasida esa samimiylik va fikrni chin dildan bayon etish mazmuni ustunlik qiladi.

Demak, ingliz va o'zbek tillarida yurak obrazi insonning hissiy hamda axloqiy dunyosini tavsiflashga xizmat qiluvchi muhim semantik vositadir. Shu bilan birga, uning konkret ma'nosi va hissiy bo'yog'i muayyan til birikmasi hamda nutqiy vaziyatga qarab o'zgaradi.

2. Yurak komponentli paremiologik birliklarning qiyosiy tahlili

Paremiologik birliklarni qiyosiy o'rganish jarayonida ularning tarkibiy tuzilishigina emas, balki ifodalagan g'oyasi, obrazlilik darajasi va kommunikativ vazifasi ham hisobga olinishi lozim. Ingliz va o'zbek tillarida yurak bilan bog'liq mazmunlar jasorat, ichki kechinmalar, muhabbat va insoniy fazilatlar doirasida namoyon bo'ladi.

Jasorat va qat'iyatni ifodalovchi birliklar ushbu semantik guruhning muhim qismini tashkil etadi. Ingliz tilidagi *Fortune favours the brave* maqoli jasoratli inson muvaffaqiyatga erishish imkoniyatiga ega ekanini ta'kidlaydi. Mazkur maqolda *heart* so'zi bevosita qatnashmasa-da, uning mazmuni yurakning jasorat ramzi sifatidagi talqini bilan konseptual jihatdan bog'lanadi.

Shuning uchun bu misolni yurak komponentli maqol emas, balki jasorat konseptini ifodalovchi qiyosiy material sifatida baholash to'g'riroq bo'ladi.

Ichki kechinmalarni ifodalovchi birliklar ham alohida e'tiborga loyiq. Ingliz tilidagi *The heart knows its own bitterness* maqoli insonning ichki iztiroblarini boshqalar har doim ham to'liq anglay olmasligini bildiradi. Uning mazmunini o'zbek tilidagi "Har kimning dardi o'ziga ayon" mazmunidagi ifodalar bilan qiyoslash mumkin. Bunday qiyos ikki tilda insonning shaxsiy ruhiy tajribasi va uni anglash chegaralari o'xshash tarzda talqin qilinishini ko'rsatadi. Biroq mazmuniy yaqinlik ushbu birliklarning shaklan yoki tarixiy kelib chiqish jihatidan tengligini anglatmaydi.

Muhabbat va insoniy munosabatlarga doir maqollar ham muhim qiyosiy material hisoblanadi. Ingliz tilidagi *Absence makes the heart grow fonder* maqoli ayriliq ayrim vaziyatlarda mehrni kuchaytirishi mumkinligini ifodalaydi. O'zbek tilidagi "Ko'zdan yiroq — ko'ngildan yiroq" maqoli esa uzoqlik sababli hissiy yaqinlikning susayishi ehtimolini ta'kidlaydi. Ushbu ikki maqol bir xil hayotiy vaziyatga tegishli bo'lsa-da, uning natijasini turlicha baholaydi. Inglizcha maqolda ayriliq mehrni kuchaytiruvchi omil sifatida tasvirlansa, o'zbekcha maqolda uzoqlikning salbiy ta'siriga urg'u beriladi.

Insonning axloqiy fazilatlarini ifodalovchi birliklarda ham yurak va qalb obrazlari muhim o'rin tutadi. Ingliz tilidagi *A good heart is better than a fair face* shaklidagi hikmat insonning ichki fazilatlarini tashqi ko'rinishidan ustun qo'yadi. O'zbek tilidagi "Odamning ko'rki — odob" maqoli ham insonning qadrini uning axloqiy sifatlari bilan bog'laydi. Ushbu birliklar mazmunan yaqin bo'lsa-da, ularning obrazli tuzilishi bir xil emas: birida yurak va yuz qarama-qarshi qo'yilsa, ikkinchisida odob insonning asosiy fazilati sifatida ta'riflanadi.

Keltirilgan misollar paremiologik birliklarni qiyoslashda ikki muhim mezon mavjudligini ko'rsatadi. Birinchi mezon — tarkibida *heart* yoki *yurak* komponentining bevosita ishtirok etishi; ikkinchisi esa mazmunan yaqin konseptual g'oyaning ifodalanishidir. Ushbu mezonlarni farqlash ilmiy

tahlilning aniqligini oshiradi va maqollar bilan frazeologik iboralarni bir-biridan ajratishga yordam beradi.

3. “Heart” va “yurak” birliklarining lingvomadaniy talqini

Lingvomadaniy tahlil til birliklarida mujassamlashgan madaniy tasavvurlar, qadriyatlar va milliy tajribani o'rganishga qaratiladi. Shu nuqtayi nazardan, yurak obrazi insonning ruhiy dunyosini ifodalash bilan birga, jamiyatda qadrlanadigan fazilatlarni ham aks ettiradi.

Ingliz tilida *heart* leksemasi muhabbat, samimiylik, jasorat va shaxsiy hissiyotlarni ifodalovchi ko'plab birikmalar tarkibida uchraydi. Masalan, *a kind heart* mehribonlikni, *a heavy heart* qayg'u yoki tashvishni, *a change of heart* esa qarash yoki qarorning o'zgarishini anglatadi. Bu birliklar yurak obrazining hissiy holatlar bilan bir qatorda insonning munosabati va qarorlariga ham aloqador ekanini ko'rsatadi.

O'zbek tilida “yurak” bilan bir qatorda “ko'ngil” va “dil” so'zlari ham insonning ichki dunyosini ifodalashda faol ishlatiladi. “Ko'ngli ochiq”, “dili pok”, “yuragi keng” kabi birikmalarda insonning samimiyligi, bag'rikengligi va ma'naviy fazilatlari ifodalanadi. Ushbu birliklarning semantik jihatdan yaqinligi o'zbek tilida ichki kechinmalarni ifodalash uchun bir-biriga aloqador bir necha obraz mavjudligini ko'rsatadi. Biroq “yurak”, “ko'ngil” va “dil” so'zlarini barcha kontekstlarda o'zaro almashtirish mumkin emas, chunki ularning birikuvchanligi va ma'no nozikliklari farqlanadi.

Ikki til o'rtasidagi qiyosiy tahlil umumiy insoniy tajriba bilan milliy-madaniy o'ziga xoslikning o'zaro munosabatini ham ochib beradi. Har ikkala tilda yurakning muhabbat, jasorat va samimiyat bilan bog'lanishi universal konseptual xususiyat sifatida namoyon bo'ladi. Biroq muayyan maqol va iboralarda bu tushunchalarning baholanishi, obrazli ifodasi va nutqiy vazifasi farq qilishi mumkin. Shu sababli madaniy tafovutlar haqidagi xulosalar alohida birliklarning ishonchli manbalardagi qo'llanishi bilan asoslanishi kerak.

Mazkur masala tarjima amaliyotida ham dolzarbdir. Masalan, *from the bottom of one's heart* iborasini o'zbek tiliga “chin yurakdan” yoki “butun qalbi bilan” shaklida tarjima qilish mumkin. *A broken heart* birikmasi esa kontekstga qarab “yuragi ezilgan”, “qalbi singan” yoki “qattiq iztirob chekkan” tarzida beriladi. Demak, tarjimada so'zlarning lug'aviy mosligidan tashqari, ularning obrazlilik, hissiy bo'yog'i va tabiiy qo'llanishi ham e'tiborga olinishi zarur.

Xulosa

Ingliz va o'zbek tillaridagi *heart* va *yurak* somatizmlarining tahlili mazkur birliklarning anatomik ma'nodan tashqari keng semantik imkoniyatlarga ega ekanini ko'rsatadi. Ular insonning ruhiy holati, muhabbati, jasorati, samimiyligi va axloqiy xususiyatlarini ifodalashda muhim o'rin tutadi.

Qiyosiy tahlil natijalari ikki tilda yurak obraziga asoslangan mazmunlarning ayrim jihatlari mushtarak ekanini, biroq ularning konkret maqol va iboralarda ifodalanishi turlicha bo'lishi mumkinligini ko'rsatadi. Ayniqsa, inglizcha va o'zbekcha maqollar o'rtasida mazmuniy yaqinlik mavjud bo'lganda ham, ularning baholovchi yo'nalishi va obrazli tuzilishi har doim ham mos kelavermaydi.

Shuningdek, *heart* va *yurak* birliklarini lingvomadaniy jihatdan o'rganish tarjima jarayonida semantik nozikliklarni saqlash, milliy dunyoqarash xususiyatlarini anglash va madaniyatlararo muloqot samaradorligini oshirish uchun muhimdir. Kelgusidagi tadqiqotlarda ushbu birliklarni ishonchli maqol to'plamlari, frazeologik lug'atlar va elektron til korpuslari asosida kengroq o'rganish ularning qo'llanish chastotasi, ma'no guruhlar va madaniy xususiyatlarini aniqroq belgilash imkonini beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Lakoff, G., Johnson, M. *Metaphors We Live By*. Chicago: University of Chicago Press, 1980.

2. Kövecses, Z. *Metaphor: A Practical Introduction*. 2nd ed. Oxford: Oxford University Press, 2010.
3. Mieder, W. *Proverbs: A Handbook*. Westport, CT: Greenwood Press, 2004.
4. Fernando, C. *Idioms and Idiomaticity*. Oxford: Oxford University Press, 1996.
5. Cowie, A. P. (ed.). *Phraseology: Theory, Analysis, and Applications*. Oxford: Clarendon Press, 1998.
6. Shodiev, U. S. "Verbal Expression of the Concepts of 'Heart' and 'Yurak' (in Comparison between English and Uzbek Languages)." *Образование, наука и инновационные идеи в мире*, 2025. <https://doi.org/10.71337/inlibrary.uz.esiiw.126190>.
7. Abdiyeva, Z. N., Ruziyeva, S. A. "Somatic Proverbs and Cultural Perspectives: A Cross-Linguistic Analysis of Uzbek and English." *Ta'lim va rivojlanish tahlili onlayn ilmiy jurnali*, 6(1), 2026, 1–6.